

ЯДРО, ЦЕНТР ТА ПЕРИФЕРІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗООФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (44)

УДК 811.161.2'373

DOI:10.24144/2663-6840/2020.2(44).299–303

Романченко А. Ядро, центр та периферія українських зоофразеологізмів; кількість бібліографічних джерел – 10; мова українська.

Анотація. Світогляд людини значною мірою сформувався завдяки спостереженню за тваринами. Це вплинуло на уявлення, оцінювання та вироблення певних стереотипів, які ґрунтуються на концепті ТВАРИНА, а характеризують суперконцепт ЛЮДИНА, репрезентуючи різні етнокультурні коди українців.

Мета розвідки передбачає визначення ієрархії зоофразеологізмів відповідно до їхніх основних компонентів, пов'язаних із фауною. Завданням дослідження є виокремлення ядрової, центральної й периферійної зон аналізованих одиниць, визначення семантики кожної із зон, з'ясування частотності маркерів.

Ядрова зона охоплює найбільшу кількість фразеологізмів, де маркерами виступають зоосемізи. Центральна зона містить партоніми тварин. До периферійної зони уналежнено ті з них, що марковані назвами із фаунонімного світу. У межах ядрових фразеологізмів виокремлено 12 фразеосемантичних груп, половина з яких характеризує людину, інша ж частина стосується предметів, часу та місця. До складу зафіксованих фразеологічних одиниць входить 95 зоосемізмів. Найбільшою частотністю серед них відзначаються собака (55), муха (35), курка (22), птах (22). Вказані тварини «супроводжують» життя й побут українців, що й уможливило спостереження за тваринами, їхньою поведінкою та зовнішнім виглядом.

Фразеологізми із партонімами тварин формують центр зоофразеології, у межах якого вирізняють шість фразеосемантичних груп. Складником цієї зони є 24 партоніми. Найчастотнішими компонентами є хвіст (21), крило (16), роги (10). Периферійну зону становлять фразеологізми, де складником є предмет або поняття, що пов'язані із фаунонімним світом. Вони формують сім фразеосемантичних груп, в основі яких перебуває 20 реалій. Фразеологічна продуктивність їхніх основних компонентів досить низька.

Неоднакова активність компонентів зоофразеологізмів зумовлена різними лінгвальними та позалінгвальними чинниками. Найбільш продуктивними є зоосемізи, середню продуктивність мають пароніми, низьку – реалії з фаунонімного світу. Ядро зоофразеологізмів становлять стійкі сполуки із компонентом – зоосемізмом.

Ключові слова: зоофразеологізми, зоосемізм, семантика, фаунонімний світ, фразеосемантична група, ядро, центр, периферія.

Постановка проблеми. Людину здавна цікавить світ фауни. Її світогляд значною мірою сформувався завдяки спостереженню за тваринами, що впливало на уявлення, оцінювання та вироблення певних стереотипів. Вироблені фразеологічні стереотипи значною мірою ґрунтуються на концепті ТВАРИНА, характеризуючи складники суперконцепту ЛЮДИНА і репрезентуючи різні етнокультурні коди українців: антропоморфний, сенсорний, предметний. Спостереження за фаунонімним світом створювало у свідомості певні стереотипи завдяки алгоритмізації ознак тварин та пов'язаних із ними сценаріїв [Селіванова 2004, с. 45], утілених у стійких сполуках.

Аналіз досліджень. Актуальними сучасними українськими дослідженнями у сфері фразеології є студії Н. Венжинович, Н. Грозьян, Н. Зубець, О. Зубач, Ж. Краснобаєвої-Чорної, І. Лакомської, К. Мізіна, О. Селіванової та ін., у межах яких автори розробляють питання семантики, структури, функціонування, когніції й етнокультури з метою репрезентації унікальної фразеологічної картини світу. Частину праць дослідників присвячено фразеологічним одиницям, компонентом яких є назви тварин, птахів та інших розрядів.

Зоофразеологізми (ЗФ) доволі активно вивчають українські вчені, акцентуючи на їхніх різних аспектах. І. Валусева здійснила порівняльне дослідження

фразеологізмів із зоосемічним компонентом англійської мови в парадигматиці й синтагматиці [Валусева 1996]. Д. Ужченко розробив типологію ЗФ, що охоплює 12 фразеосемантичних груп [Ужченко 2000]. О. Селіванова зосередила увагу на психокогнітивних та етнокультурних параметрах таких фразеологізмів, з'ясовуючи мотиваційні процеси залежно від статусу фрагменту ментально-психонетичного комплексу [Селіванова 2004, с. 32], відповідно до якого ЗФ здебільшого мають асоціативно-термінальну, інтеграційно-порівняльну, модусну та псевдомотивацію. О. Коваленко та В. Рзаєва виявили спільне та розбіжне у функціонуванні зоосемізмів – складників ЗФ [Коваленко 2013]. У центрі уваги А. Гребенюк перебуває семантика зоосемізмів, їхня етнонаціональна специфіка [Гребенюк 2011; 2014], хоч типологію ЗФ, на наш погляд, чітко в її розвідках не представлено, зате добре простежується етнокультурна залежність семантики ЗФ та стереотипного уявлення про той чи той еталон-реалію.

Метою розвідки є визначення ієрархії зоофразеологізмів відповідно до їхніх ключових компонентів, що тісно пов'язані з фаунонімним світом. Відповідно до цього завданнями дослідження є за принципом польового підходу виокремити ядрові, центральні й периферійні складники аналізованих одиниць, визначити семантику та наповненість кожної із зон, з'ясувати частотність маркерів у їхніх

межах на матеріалі фразеологічних словників [Удовиченко 1984; Фразеологічний 1993].

Для реалізації мети зафіксований матеріал класифіковано за зонами й підзонами – фразеосемантичними групами – та виявлено найбільш продуктивні з кута зору фразеотворювальних можливостей складники. У цьому найбільше прислужилися такі **методи**: *описовий метод* (загальна характеристики зон і підзон) із затребуваними матеріалом дослідження *прийомами систематики й класифікації* фактичної бази, *компонентний аналіз* (встановлення особливостей семантики ЗФ), *кількісні підрахунки* (визначення фразеотворювальних можливостей компонентів із фаунонімічного світу і їхньої частотності).

Виклад основного матеріалу. Належність фразеологічних прототипів до світу номінації фауни, за Д. Ужченком, може бути відкритою, напіввідкритою та закритою [Ужченко 2000, с. 5]. Маркерами кожного типу відповідно слугують зоосемізи, партоніми тварин і предмети, пов'язані із тваринним світом. Першу групу стійких сполук потрактуємо як ядрову зону. Вона охоплює найбільшу кількість фразеологізмів, де зоосемізи є маркери аналізованих одиниць. Друга група аналізованих фразеологізмів містить партоніми тварин, що також кваліфікуємо як маркери зоофразеологічності. Вони становлять центр ЗФ. До периферійних фразеологізмів уналежнюємо ті з них, що марковані назвами зі світу тварин, які, втім, потребують історико-етимологічного чи культурологічного декодування.

У межах **ядрової зони** виокремлюємо такі основні фразеосемантичні групи, що об'єднують: 1) ЗФ із семантикою якісної параметризації щодо загальної, вікової й фізичної характеристики особи (сила, спритність тощо): *зблукана вівця, вовк в овечій шкурі, ні пава ні тава, стадо баранів; старий горобець, старий лис, старий сич, жовторотте пташеня; сильний як віл, слабкий як кошеня, незграбний як муха в сметані, і муха крилом уб'є*; 2) ЗФ із семантикою фізіологічного чи психічного стану особи: *вола б з'їв, гадюка ссе коло серця, коти шкребує на серці*; 3) ЗФ на позначення поведінки або реакції людини: *як баран на нові ворота, метатися як загнаний вовк, витися в'юном, як муха вкусила*; 4) ЗФ на позначення зовнішніх чи внутрішніх якостей людини: *здоровий як віл, ходити навичем, сивий як лунь, битий жук*; 5) ЗФ із семантикою дії, заняття особи: *ловити рибу в каламутній воді, ділити шкуру неубитого ведмеда, купувати kota в мішку, підкладати свиню*; 6) ЗФ із обставинною характеристикою дії: *їхати як волами, триматися як воша за кожуха, як бобер у салі*; 7) ЗФ із квалітативною характеристикою предмета: *і вуж не пролізе, і собака не перескочить*; 8) ЗФ із квантитативною характеристикою предмета або особи: а) дуже багато: *як оселедець у бочці, як бджіл у вулику, як псів*; б) дуже мало: *як кіт наплакав, і котові на сльози нема*; 9) ЗФ із семантикою темпоральності: *як рак свисне, як п'явка крикне, після других півнів, з третіми півнями*; 10) ЗФ із семантикою локативності: *там, де козам роги правлять, куди і ворон кісток не заносить, хоч конем грай*; 11) ЗФ з інвективною

семантикою: *бодай вовки тебе взяли, іди к свиням, щоб лунь ухопила; щоб тебе качка ніжкою брикнула*; 12) ЗФ, що функціують як образні перифрази: *морський вовк, білі мухи, чорний ворон*.

До складу зафіксованих фразеологічних одиниць як семантичний і структурний компонент входить 95 зоосемізмів [Романченко 2005, с. 77]: *бабак, бджола, бик / корова / теля, білка, блоха, бобер, бугай, ведмідь, верблюд, вівця, віл, вовк, ворона / ворон, воша, вуж, в'юн, гадюка, галка, голуб, горлиця, горобець, гуска, тава, тедзь, джміль, дрозд, жаба, жук, заєць, звір, зозуля, індик, їжак, карась, качка / крячка, квочка, кінь / кобила, кіт / кішка, коза / козел / цап, комар, комаха, крокодил, курка / півень / курча, ластівка / ластів'я, лебідь, лин, лис, лунь, миша, мураха, муха, окунь, оса, осел, оселедець, пава / павич, павук, пацюк, перепел, пес / собака / цуцик, поросля / свиня, птах / птиця, п'явка, рак, риба, сарана, синиця, сич, слимак, слон, сова, соловей, сорока, тараня, тетеря, черв'як, черепаха, шашіль, щука*. Серед них наявні лексеми, що вказують на статеві чи вікові відмінності тварин і птахів: *бик / корова / теля, ворона / ворон, кінь / кобила, кіт / кішка, коза / козел / цап, курка / півень / курча, ластівка / ластів'я, пава / павич, пес / собака / цуцик, поросля / свиня*, а також гіперонімі назви: *звір, комаха, риба, птах / птиця*.

У межах зоосемізмів вирізняємо такі їхні інфратипи й класи: хребетні (птахи: *ворона, галка, голуб, горлиця, горобець, гуска, тава, дрозд, зозуля, індик, качка, ластівка, лебідь, лунь, пава, перепел, синиця, сич, сова, соловей, сорока, тетеря*; ссавці: *бабак, бик / корова, білка, бобер, бугай, ведмідь, верблюд, вівця, віл, вовк, заєць, їжак, кінь, кіт, коза, лис, миша, пацюк, собака, свиня, слон*; риби: *в'юн, карась, лин, окунь, оселедець, щука*; плазуни: *вуж, гадюка, крокодил, черепаха*; амфібії: *жаба*) та безхребетні (*комахи: бджола, блоха, воша, тедзь, джміль, жук, комар, мураха, оса, сарана*; павукоподібні: *павук, молюски: слимак; ракоподібні: рак*). Однаково високу фразеоактивність мають назви ссавців та птахів, середній ступінь її характерний для назв комах, риб, плазунів, а низьку частотність мають назви амфібій, молюсків, рако- та павукоподібних, що дає підстави говорити про основний фонд, прифондовий і периферійний арсенал таких назв.

За частотністю використання в досліджуваних ЗФ відзначаються такі зоосемізи, як *собака* (55 одиниць), *муха* (35), *курка, птах* (по 22), *вовк* (21), а також *кіт* (18), *риба, рак* (по 17), *миша* (15), *кінь, коза* (по 14). Більшість із них становлять такі назви тварин, що «супроводжують» життя й побут українців і співіснування з якими уможливають спостереження за тваринами, за їхньою поведінкою та зовнішнім виглядом.

Актуальність для формування ЗФ та частотність зоосемізмів тісно пов'язана з тим, до яких макрогруп стійких сполук входять українські зоофразеологізми. Зокрема, як зауважує Н. Венжинович, зоосемізм *собака* як складник фразеологізмів належить до макрогрупи «Досвід», де нерідко передбачає майстерність [Венжинович 2018, с. 166].

Фразеологізми з партонімами тварин охоплюють значну кількість стійких сполук і формують центр зоофразеології. Ці образи ми одержали у спадок від тих часів, коли люди тісно контактували з природою. Варто звернути увагу на те, що деякі назви, зафіксовані у ЗФ, є спільними для людини і тварини. Проте ми зараховували їх до однієї з фразеосемантичних груп, враховуючи контекст або беручи до уваги наявність інших слів, що вказують на належність тварині. Йдеться про такі партоніми, як *мозок, язик, око, вухо, ніс, коліно*. За умови, якщо такої підказки не було, соматизм автоматично зараховували до таких, що стосуються людини.

У межах **центральної зони** виокремлено такі основні фразеосемантичні групи: 1) ЗФ на позначення різних видів діяльності людини, ставлення до когось, морального та фізичного стану людини: *брати з копита, брати (схопити) за роги, виляти хвостом, вкоротити ікла, вкрутити роги, ворон ворону око не виклює, за хвіст та на вітер, (летіти) на крилах, в баранячий ріг скрутити, в баранячий ріг зігнути, волам хвосту крутити, ввіймати вовка за вухо, гладити проти шерсті, гріти у хвіст і в гриву, бити і в хвіст і в гриву, давати на лапу, держати хвіст бубликом, дерти шкуру, драти (по) три шкури, за жабри брати, і лапки зложити, і лапки покласти, крутити хвостом, і в хвіст і в гриву, лапу накласти;* 2) якісно-обставинні ЗФ: *аж пір'я летить, до біса на роги, з копита, з одного копита, мов корова язиком злизала, де козам роги правлять, де Сидір козам роги править, жабі по коліна, і комар носа не підточить;* 3) ЗФ із семантикою якісної характеристики особи: *бикові роги скрутити, кований на всі чотири копита, коли б свині роги, курячий мозок;* 4) ЗФ із квантитивною семантикою (особи, предмета): *як Марко на вовні, ні вуха ні рила, як з рога достатку;* 5) ЗФ із локативною семантикою: *під крило, під крилом, до біса на роги;* 6) ЗФ із побажальною семантикою: *ні луски ні зябрів, ні пуху ні пера;* 7) ЗФ, що позначають предмет, явище в широкому значенні: *вовк в овечій шкурі, гусяча шкіра*.

Отже, із семи фразеосемантичних груп стійких сполук найбільшою виявилась група фразеологізмів, котрі виражають різні процеси, види діяльності, фізичний чи емоційний стан людини (40). Менше якісно-означальних фразеологізмів (16), а таких, що характеризують особу чи предмет, практично немає (відповідно 4 і 2).

Зафіксовані ЗФ як семантичний і структурний компонент містять 24 партоніми: *вухо, грива, жабри / зябра, ікла, кишки, коліна, копита, крило, лапа, луска, мозок, ніс, нога, око, пазурі, пір'я, ратиці, рило, роги, хвіст, шерсть, шия, шкура, язик*. Найчастотнішими компонентами є *хвіст* (21 вживання), *крило* (16), *роги* (10), *шкура / шкіра* (4), *лапа* (9), *пазур* (9), *копита* (6).

Хвіст тварини відіграє важливу функцію, виконуючи механічну, фізіологічну та «комунікативну» функцію. Це орган, властивий практично всім тваринам, очевидно, із цим пов'язана його частотність у фразеологізмах. Крім того, положення хвоста – своєрідна тваринна мова жестів. Вона пе-

редає сигнали тривоги і страху, погрози і переваги, миролюбності та відданості. Звичайно, тваринні жести метафоризуються і поповнюють скарбницю виражальних засобів української мови: *держати хвіст бубликом*. Н. Венжинович, уналежнюючи до макрогрупи «Життя» фразеологізми з компонентом *крила*, підкреслює, що вони символізують силу, могутність, упевненість [Венжинович 2018, с. 160]. Одна з основних функцій рогів у тварин – захисна функція. На цій основі будуються такі ЗФ: *бикові роги скрутити, брати бика за роги, вкрутити роги*.

Фразеоутворювальна активність партонімів зумовлена різними внутрішньолінгвальними та позалінгвальними чинниками. Маркери-партоніми у складі фразеологізмів зазнають якісних семантичних перетворень. При утворенні фразеологізму такі компоненти, втрачаючи семантичне ядро, актуалізують окремі семи, що відбивають найбільш характерні з кута зору людини властивості та ознаки особи чи тварини: спосіб життя, зовнішній вигляд, розмір, місце мешкання, спосіб пересування тощо. Семи, котрі відбивають ознаки тварин, трансформуються в такі, що відображають інші риси людини.

Зоофразеологізми сформувалися на основі спостережень за поведінкою, зовнішнім виглядом, способом життя тварин, за умовами полювання на них. Широке використання партонімів у складі фразеологічних одиниць значною мірою зумовлено тим, що вони репрезентують один із найстаріших шарів у лексико-семантичній системі різних мов і входять до ядра словникового складу мови.

Периферійну зону ЗФ становлять стійкі сполуки, де складником є предмет або поняття, що пов'язані з тваринним світом. Із зафіксованих фразеологічних одиниць сформовано такі фразеосемантичні групи:

1) ЗФ на позначення дії, занять особи: *випустити віжки з своїх рук, віжки в руках, підбирати віжки, попускати віжки, розпускати віжки, тягти воза, закидати вудку, змотувати вудку, залутувати у свої тенета, піддаватися на вудку, спіймати на вудочку, увалася вудка, вдягати вуздечку, тримати у вузді, летіти галопом, ловити на гачок, звити гніздо, повертати голоблі, стати на диби, водити на мотузці, вибивати з сідла, у ярмі ходити, лізти в ярмо, скидати ярмо, тягти ярмо;* 2) ЗФ із семантикою поведінки чи реакції особи: *вожжина під хвіст попала, закусити вудила, піти на гачок;* 3) ЗФ із семантикою фізичного чи психологічного стану особи: *не затягнеш налигачем, хоч на налигачі тягни;* 4) ЗФ на позначення зовнішнього вигляду особи: *нагулювати жир, спускати жир;* 5) ЗФ з адвербіальною характеристикою дії: *алюр три хрести, з-під батого, у три батоги;* 6) ЗФ із семантикою якісної характеристики предмета: *насиджене гніздо, тепленьке гніздечко*.

До цієї групи умовно можна уналежнити псевдозоофразеологізми – *вислови*, генетично не пов'язані з фаунонімною сферою, проте які носії так чи так асоціюють із тваринним світом: *зелений змії, напиться до зеленого змія, зайчики в голові стрибають, хоч коники ліпи* [Романченко 2006,

с. 79]. Фразеотворювальною активністю характеризуються такі предмети й поняття: *віжки* (6), *вудка / вудочка* (5), *ярмо* (4), *гніздо* (3), *вудка / вудечка / вудила* (3), *налигач* (2) тощо.

У межах ядрових, центральних та периферійних складників ЗФ функціонують як позитивно конотовані, так і негативно конотовані. На це також звертають увагу дослідники фразеології. До негативно конотованих стійких сполук зараховують ті, компонентом яких є маркери-зоосемізми *баран, курка, свиня, оса, гедзь, муха, горобець, гадюка, рак, теля* тощо, а також маркери-партоніми *хвіст, крило*, котрі разом з іншими компонентами відповідно вказують на особливості розуму, пам'яті, уваги або дій, вчинків, поведінки [Венжинович 2018, с. 177–181].

Висновки. Неоднакова фразеотворювальна активність компонентів зоофразеологізмів зумовлена різними внутрішньолінгвальними та позалінгвальними чинниками. Найбільш продуктивними є зоосемізмами, середню продуктивність мають пароніми, низьку – реалії з фаунонімного світу. Ті чи ті маркери різних зон ЗФ семантично широко віддзеркалюють концепт ЛЮДИНА. Усі зони й підзони ЗФ репрезентують етнокультурно зумовлені коди. Така зумовленість уможливило відтворення певного сегмента життєдіяльності, культури, побуту й довкілля, що відбивають концептуальну та фразеологічну картину світу українського народу. *Перспективу* дослідження вбачаємо у вивченні зв'язку ядра, центру та периферії з етнокультурними кодами та конотованістю ЗФ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валуєва І.В. Порівняльне дослідження фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом у парадигматиці й синтагматиці (на матеріалі англійських текстів ХХ століття): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. Одеса, 1996. 15 с.
2. Венжинович Н. Фраземіка української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології: монографія. Ужгород: ФОП Сабов А. М., 2018. 463 с.
3. Гребенюк А.В. Етнонаціональні особливості вираження семантики зоосемічного компонента у фразеологізмах української мови. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. 2012. Вип. 8. С. 26–33.
4. Гребенюк А.В. Типологія фразеологізмів з компонентом-фаунонімом. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2011. Вип. 6. С. 128–133.
5. Коваленко О.В., Рзаєва В.В. Функціонування зоосемізмів у фразеологізмах німецької та української мов. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2013. Вип. 2. С. 30–38.
6. Романченко А.П., Дица С.П. Склад та емоційно оцінний потенціал зоофразеологізмів. *Затиски з українського мовознавства*. Одеса, 2005. Вип. 15. С. 75–83.
7. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): монографія. Київ – Черкаси: Брама, 2004. 276 с.
8. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови. Київ: Вища школа, 1984. Т. 1. 304 с.; Т. 2. 384 с.
9. Ужченко Д. В. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2000. 18 с.
10. Фразеологічний словник української мови / уклад.: Білоноженко В. М., Винник В. О., Гнатюк І. С. та ін. Київ: Наукова думка, 1993. Кн. 1, 2. 984 с.

REFERENCES

1. Valuieva I.V. (1996) Porivnialne doslidzhennia frazeolohichnykh odynyts iz zoosemichnym komponentom u paradyhmatytsi u syntahmatytsi (na materialii anhlovnykh tekstiv XX stolittia) [Comparative research of phraseological units with zoosemic component in paradigmatics and syntagmatics (on the material of English texts of the 20th century)]. PhD the author's abstract: 10.02.04. Odesa. 15 s. [in Ukrainian].
2. Venzhynovych N. (2018) Frazemika ukrainskoi literaturnoi movy v konteksti kohnitologii ta linhvokulutrolohii]: monohrafiia [Phrases of the Ukrainian literary language in the context of cognitology and linguistic culturology]: monography. Uzhhorod: FOP Sabov A. M. 463 s. [in Ukrainian].
3. Hrebenuk A.V. (2012) Etnonatsionalni osoblyvosti vyrazhennia semantyky zoosemichnoho komponenta u frazeolohizmakh ukrainskoi movy [Etnonational specialties of conveying faunic component semantics in phraseological units of Ukrainian language]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova*. Seria 9. Suchasni tendentsii rozvytku mov. Vol. 8. S. 26–33 [in Ukrainian].
4. Hrebenuk A.V. (2011) Typolohiia frazeolohizmiv z komponentom-faunonimom [Typology of phraseology with a faunonym component]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*. Vol. 6. S. 128–133 [in Ukrainian].
5. Kovalenko O.V., Rzaieva V.V. (2013) Funktsionuvannia zoosemizmiv u frazeolohizmakh nimetskoi ta ukrainskoi mov [Functioning of zoosemisms in phraseology of German and Ukrainian languages]. *Odeskyi linhvistychnyi visnyk*. Vol. 2. S. 30–38 [in Ukrainian].
6. Romanchenko A.P., Dytsa S.P. Sklad ta emotsiino-otsynnyi potentsial zoofrazeolohizmiv [Composition and emotionally evaluative potential of zoophraseologisms]. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva*. Odesa, 2005. Vol. 15. S. 75–83 [in Ukrainian].

7. Selivanova O.O. (2004) *Narysy z ukrainskoi frazeolohii (psykhokohnityvnyi ta etnokulturnyi aspekty)*: monohrafiia [Essays on Ukrainian phraseology (psychocognitive and ethnocultural aspects)] : monography. Kyiv – Cherkasy: Brama. 276 s. [in Ukrainian].
8. Udovychenko H.M. (1984) *Frazeolohichniy slovnyk ukrainskoi movy* [Phraseological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Vyshcha shkola. T. 1. 304 s.; T. 2. 384 s. [in Ukrainian].
9. Uzhchenko D.V. (2000) *Semantyka ukrainskykh zoofrazeolohizmiv v etnokulturnomu vysvitleni* [Semantics of Ukrainian zoophraseologisms in ethnocultural coverage]: PhD the author's abstract: 10.02.01. Kharkiv, 2000. 18 s. [in Ukrainian].
10. *Frazeolohichniy slovnyk ukrainskoi movy (1993)* / uklad.: Bilonozhenko V.M., Vynnyk V.O., Hnatiuk I.S. ta in.; [Phraseological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka, 1993. Kn. 1, 2. 984 s. [in Ukrainian].

THE CORE, CENTER AND PERIPHERY OF UKRAINIAN ZOOPHRAZEOLOGISMS

Abstract. Human worldview was vastly formed by animal observation. This influenced the perception, evaluation and development of certain stereotypes, which are based on the ANIMAL concept, and characterize the HUMAN superconcept, representing different ethnocultural codes of Ukrainians.

The purpose of the research is to determine the hierarchy of zoophraseologisms according to their main components related to fauna. The task of the research is to separate the core, central and peripheral zones of the analyzed units, to determine the semantics of each zone, to find out the frequency of markers.

The core zone covers the largest number of phraseology, where the markers are zoosemisms. The central zone contains animal paronyms. To the peripheral zone belong those that are marked with names from the faunal world. Within the core zone phraseologisms, 12 phraseosemantic groups have been singled out, half of which characterize a person, the other part concerns objects, time and place. The stated phraseological units include 95 zoosemisms. The highest frequencies among them have dog (55), fly (35), chicken (22), bird (22). These animals “accompany” the life and way of life of Ukrainians, which made it possible to observe the animals, their behavior and appearance. Phraseologisms with animal paronyms form the center of zoophraseology, within which six phraseosemantic groups are distinguished. There are 24 paronyms in this zone. The most frequent components are tail (21), wing (16), and horns (10). The peripheral zone consists of phraseological units, which have an object or concept related to the faunal world as the component. They form seven phraseosemantic groups based on 20 culture-specific concepts. Phraseological productivity of main components is quite low.

The unequal activity of the components of zoophraseologisms is due to different linguistic and non-linguistic factors. Zoosemisms are the most productive, paronyms have average productivity, realities from the faunal world have low productivity. The core of zoophraseologisms is stable compounds with a zoosemism as a component.

Keywords: zoophraseologisms, zoosemism, semantics, faunal world, phraseosemantic group, core, center, periphery.

© Романченко А., 2020 р.

Алла Романченко – доктор філологічних наук, доцент кафедри української мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Одеса, Україна; <https://orcid.org/0000-0001-6870-2429>

Alla Romanchenko – Doctor of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, I.I. Mechnykov Odesa National University, Odesa, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0001-6870-2429>